

СЛОВОТВІР. ГРАМАТИЧНА БУДОВА МОВИ

Володимир Олексенко

НОВОТВОРИ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ НЕСПРАВЖНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті проаналізовано словотвірну категорію несправжності крізь призму її вияву у неолексемах із префіксоїдами квазі-, псевдо- та лже-, які назалежно від значеннєвого контексту твірних іменників, крім основного, предикатного виражають ще й оцінне значення.

Ключові слова: категорія несправжності, неолексема, префіксоїд, словотвірний тип, формант.

Виявлення особливостей та основних тенденцій розвитку словотвірної системи певної мови становить одне з актуальних завдань сучасної лінгвістики. Його розв'язання неможливе без дослідження дериваційної системи на синхронному зрізі. Завдяки словотворенню мова постійно реалізує свої можливості у забезпеченні комунікативних потреб суспільства. Спостереження над шляхами розвитку лексичного складу мови засвідчують, що традиційно одним із важливих джерел лексичного збагачення було й залишається словотворення, тобто реалізація потенційних можливостей, закладених у цій підсистемі національної мови. Спираючись на власні словотворчі ресурси, а також запозичуючи певну частину їх з інших мов, українська дериваційна система формує потужний потенціал для утворення різноманітних лексичних одиниць.

Зміна стану й статусу української мови в кінці ХХ – на початку ХХІ століття сприяла активізації в ній інноваційних словотвірних процесів. Розвиток суспільства виявляється виразно й чітко в лексико-семантичному аспекті словотворення, зокрема в поповненні словотвірних типів новими похідними словами, в активізації тих чи тих семантичних розрядів лексики і твірних основ.

Характерним для мови цього періоду є інтенсифікація префіксації, що засвідчує зростання аглютинативності в лінгвальній практиці. Високою продуктивністю у творенні нових префіксальних лексем, на думку О. Стишова, вирізняються іншомовні, насамперед інтернаціональні префікси та префіксоїди. Активізується використання не лише тих словотворчих морфем, що мали високу продуктивність у попередні періоди розвитку української літературної мови (О. Г. Муромцева, В. М. Русанівський, К. Г. Городенська, А. В. Чернецька), у новітню добу (Г. М. Віняр, С. О. Соколова, К. В. Ленець, Т. А. Коць, О. А. Семенюк, Д. В. Мазурик), а й тих, які раніше мали обмежене використання [7, с. 165].

Словотвірну категорію несправжності (фіктивності, неістинності) у сучасній українській мові репрезентують три словотвірних типи, утворені префіксоїдами іншомовного походження **квазі...** (з лат. *quasi* – ніби, майже) – префікс, який означає «удаваний», «несправжній» [3, с. 516 – 517], **псевдо...** (з грец. *pseudos* – обман) – перша частина складних слів, що означає «несправжній, неправильний» [3, с. 772] та питомим слов'янським префіксоїдом **лже...** (перша частина складних слів, що значенням відповідає словам *несправжній, уявний*).

Основи **квазі-** та **псевдо-** синонімічні й досить активні в сучасній українській мові. Крім основного значення «несправжній, уявний, удаваний», вони надають новоутвореним лексемам негативної оцінки. За їхньою допомогою утворено багато прикметників та іменників. Основа **квазі-** має реалізацію здебільшого в складі прикметників і своїм значенням підкреслює позірність того, що названо другою основою слова: *квазіабсолютний, квазіаналоговий, квазідіагональний, квазікласичний, квазілінійний, квазіметричний, квазімінімальний, квазіпаралельний*. Пор.: *квазілегітимний* ← легітимний – удавано, не по-справжньому легітимний: *У цій ситуації Кабмін, я б так сказав, квазілегітимний, Верховна Рада вже нелегітимна, нова Рада ще не збиралася ... загалом, виходить, що суди, Президент і основні політичні партії стають набором основних гравців, які визначатимуть усі сценарії: як кризові, так і компромісні* (День, 30.08.07, с. 4); *квазіпатріотичний* ← патріотичний – удавано, не по-справжньому патріотичний: *То окрема мета – як провідники патріотичних чи квазіпатріотичних організацій ставляться до цього масово і престижного мовного турніру, що має виразно акцентований україноцентричний характер* (М. Слабошпицький); *квазіполітичний* ← політичний – удавано, не по-справжньому політичний: *Українське суспільство досить консервативне, воно не клює на різні фальшиві і квазіполітичні дрібнички* (День, 17.09.07, с. 3); *квазірелігійний* ← релігійний – удавано, не по-справжньому релігійний: *«Стати письменником*

церкви – ось найвища мета», вони сприймаються зовсім інакше, ніж **квазірелігійні** лементациї самозваних експертів «з духовності» (Березіль, 9 – 10/07, с. 170).

Використовуваний цей формант і для творення іменників: *квазігрупа, квазідіалог, квазідіатоніка, квазікільце, квазімногочлен, квазіморф, квазіорма, квазіобертання, квазіоптика, квазіпарламент, квазіперіод, квазіпорядок, квазісиметрія, квазісистема, квазіспеціаліст, квазісуфікс, квазіфлексія, квазічастинка*. Пор.: *квазіпарламент* ← парламент – несправжній, удаваний парламент: ... замість концентрації на тому, що нібито набуває парламент, проаналізувати, що відбирають у Державних Зборів (справжнього парламенту) й передають Палаті Регіонів (**квазіпарламенту**) (ПіК, 10/03, с. 9); *квазідіалог* ← діалог – несправжній (квазі) діалог: ...візантійська культурна традиція (що колись домінувала у світі східних слов'ян), котру екстраполюють на власне розуміння нового естетизму і з якою мають спробу відстороненого **квазідіалогу**... (ПіК, 20/04, с.37); *квазікучмізм* ← кучмізм – удаваний, несправжній кучмізм: Сам же экс-міністр Луценко вважає це не просто процесом, а початком реставрації **квазікучмізму** (УМ, 17.01.07, с. 2).

Часто прикметники й іменники утворюють словотвірну пару: *квазінаціональний – квазінаціональність, квазістійкий – квазістійкість, квазісиметричний – квазісиметричність, квазіаналітичний – квазіаналітичність, квазіобертений – квазіобертання, квазіреволюційний – квазіреволюціонер, квазістаціонарний – квазістаціонарність, квазіфлексійний – квазіфлексія*. Лише в деяких нечисленних назвах осіб (*квазівчений* (субст.), *квазіспеціаліст, квазіреволюціонер*), поодиноких назвах предметів (*квазігроші*) та ознак (*квазінауковий*) основа **квазі-** містить елемент оцінки [2, с. 144]. Серед новотворів сучасної української мови трапляються слова, у яких основа **квазі-** передає негативнооцінне значення: *квазідемократія, квазідержавна, квазіпартія, квазіуряд, квазіфракція* та ін., напр.: ... у парламент пройшли не лише **квазіпартії**, а й утворення майже класичного партійного татунку – *Рух, КПУ, СПУ* (Сучасн. №1, 2000, с.67).

Утворення з компонентом **псевдо-** в сучасній українській мові позначають:

1) назви осіб за характеристикою їхніх несправжніх ознак, функцій, за удаваною поведінкою: *псевдоідеолог, псевдокласик, псевдолікар, псевдоліквідатор, псевдомама, псевдоопонент, псевдопатріот, псевдореформатор, псевдоромантик* та ін., пор.: *псевдоборець* ← борець – несправжній, фіктивний борець: *І якщо виборці як і раніше підуть і проголосують за міфи, як, наприклад, багато кримчан, які неодноразово голосували за пенсії в рублях, зарплати в доларах, за балакунів на тему російської мови і псевдоборців проти НАТО, то змін буде мало* (День, 15.08.07, с. 4); *псевдоветеран* ← ветеран – несправжній ветеран: *Чи не час деякими псевдоветеранами зайнятися СБЦ* (УМ, 11.01.07, с. 10); *псевдореформатор* ← реформатор – несправжній реформатор, *псевдоопоненти* ← опоненти – несправжні опоненти: *І доводиться задовольнятися тим сурогатом політики, яким нас годує так званий реформатор Кучма, його так звані червоні опоненти. Так звані, бо і псевдореформатор Кучма, і його псевдоопоненти – це насправді близнюки-брати ...* (Д., 21.10.99); *псевдополітик* ← політик – несправжній, нещирий політик: *Бо такі псевдополітики йдуть туди саме для того, аби продати себе, а не для того, щоб представляти інтереси народу* (УМ, 10.08.07, с. 4); *псевдонауковець* ← науковець – несправжній науковець: *Але про якість наукових праць цих «проФесорів» згадувати не будемо і винесемо цей пласт псевдонауковців за скобки реальної науки* (<http://h.ua>, 29.11.07); *псевдоеліта* ← еліта – несправжня еліта: *Воістину природна, правдива еліта напружується, щоб жити, а псевдоеліта в особі авторів замовного листа до Президента живе, щоб не напружуватися* (ЛіЦ, 41/07, с. 3);

2) напрями і течії: *псевдоготика, псевдовчення, псевдокласицизм, псевдонаука, псевдоромантизм, псевдореалізм*. Напр.: *псевдоготика* – умовна назва течії в західноєвропейській архітектурі XVIII – поч. XIX ст., що наслідувала готичні зразки [6, т. 8, с.372]; *псевдонаука* – те, що видається за науку, але не є такою насправді [6, т. 8, с.373]; *псевдоромантизм* – у теорії та історії літератури назва романтизму XIX ст. та відміну від романтизму середньовічної літератури та мистецтва [Там само];

3) назви утворень: *псевдогамія, псевдоморфози, псевдоподії, псевдотумор, псевдонеоплазма*. Напр.: *псевдогамія* – у покритонасінних рослин утворення зародка без запліднення [5, с. 693]; *псевдоморфози* – мінеральні утворення, форма яких не відповідає хімічному складові й будові їх [12, с. 693]; у «Словнику української мови» – це кристал; *псевдонеоплазма* – несправжня [9, т. 2, с. 339]; *псевдотумор* – несправжня пухлина [Там само];

4) назви властивостей: *псевдологія, псевдоморфізм*. Напр.: *псевдологія* – пристрасть до фантазування з метою возвеличення власної особи [Там само, с. 336]; *псевдоморфізм* – властивість мінералів набирати кристалічної форми [5, с. 692];

5) назви хвороб: *псевдококсалгія, псевдопараліч, псевдотуберкульоз, псевдофурункульоз, псевдоцироз, псевдотуберкульоз*. Напр.: *псевдококсалгія* – хвороба Петерса [9, т. 2, с. 337]; *псевдопараліч* – хвороба, яка нагадує прогресивний параліч [Там само]; *псевдотуберкульоз* –

інфекційна хвороба свійських тварин [5, с. 693]; гостра інфекційна хвороба [9, т. 2, с. 339]; *псевдофурункульоз* – гнояки грудних дітей [Там само];

6) вади, патології: *псевдогідроцефалія*, *псевдогіперотрофія*, *псевдоксартація*. Напр.: *псевдогідроцефалія* – непропорційно велика голова порівняно з тулубом, яка зовні нагадує гідроцефалію [Там само, с. 336]; *псевдогіпертрофія* – збільшення органа [Там само]; *псевдоксартація* – уявне обмежене звуження кровоносної судини [Там само];

7) назви тварин, організмів: *псевдомонакс*, *псевдоскорпіони*. Напр.: *псевдомонакс* – рухома паличка, що не утворює спор [9, т. 2, с. 338]; *псевдоскорпіони* – ряд безхребетних тварин класу павукоподібних [8, т. 3, с. 44];

8) назви на означення несправжності ідеологій та інституцій: *псевдосоціалізм*, *псевдосуверенітет*, *псевдодержава*, *псевдопартія*, напр.: *псевдопартія* ← партія – несправжня, фіктивна партія: *Місія майже виконана – припинять своє існування нібито реінкарновані партії і непартії, псевдопартії і не зовсім партії, технологічні проекти, але головне – разом з ними зникнуть і партії-уламки, наробки В'ячеслава Чорновола і пам'ять про нього* (День, 11.07.07, с. 4); *псевдокраїна* ← країна – несправжня країна: *...задумайтесь і над тим, як живеться людині в самопроголошеній, вважай підпільній псевдокраїні, яку не визнає світ, а визнає лише Росія...* (ЛУ, 2/06, с. 3);

9) назви ознак, станів, явищ, якостей: *псевдовчений* (субст.), *псевдоготичний*, *псевдоісторичний*, *псевдокласичний*, *псевдонародний*, *псевдонауковий*, *псевдоонімний*, *псевдонімічний*, *псевдоромантичний*, *псевдоморальний*, *псевдогромадянський*, *псевдогероїчний*, пор.: *псевдонімічний* ← псевдонім – ознака, пов'язана з псевдонімом: *Немає сумнівів, що, якби Ленін жив у наш час, він би за «псевдонімічним» показником обов'язково потрапив до книги рекордів Гіннеса* (ПіК, 16.06.07, С.2); *псевдоправославний* ← православний – несправжній православний: *Звісно ж, його галасливого підтримали й комуністи, і псевдоправославні угруповання* (УМ, 06.06.07, с.2); *псевдореформи* ← реформи – несправжні реформи: *Народ не вдалося приспати злиднями і розмовами про псевдореформи* (ШП, 29.07.95);

10) назви результатів абстрактних дій, процесів, понять: *псевдовченість*, *псевдовчення*, *псевдогамія*, *псевдонародність*, *псевдонезалежність*, *псевдореволюційність*, пор.: *псевдорозширення* ← розширення – несправжнє (удаване) розширення: *І вся нелегальна торгівля зброєю, мотивована «псевдорозширенням впливу» на Близькому Сході, насправді «розширює» тільки кишені освинілих армійських генералів та їхнього депутатського даху»* (УМ, 22.02.07, с. 5); *псевдоутилізація* ← утилізація – несправжня утилізація: *За право дурити людей псевдоутилізацією тари у смертельному двобої зчепилися два міністерства: на кону 300 млн. гривень щороку* (УМ, 24.05.07, с. 7); *псевдоелітарність* ← елітарність – несправжня елітарність: *З критикою справи в Україні тугіші. Професійною, маю на увазі, чи тією, що на таку претендує. Тут, як в економіці, та сама клановість. Або псевдоелітарність. Або суперпровінційність* (Марія Матіос); *псевдозакон* ← закон – несправжній (легітимний) закон: *І наводить «результати» цієї роботи: «Після 1 червня у неповноважній Раді прийнято 39 псевдозаконів, із яких жоден не взятий до виконання»* (УМ, 05.09.07, с.5); *псевдопора* ← Пор(а) – несправжня (несправомовча) «Пора» (громадянська організація): *Але, незважаючи на це, Міністерство юстиції України якимось дивним чином лише за одну добу зареєструвало «псевдоПору», представники якої вирізали з дерева «липову» печатку й позиціонують себе від імені справжньої «Пори»* (УМ, 29.08.07, с.4).

Часто прикметники й іменники з компонентом **псевдо-** функціонують паралельно, маючи при цьому спільне лексичне значення: *псевдовчений* (субст.) – *псевдовченість* – *псевдовчення*, *псевдонародний* – *псевдонародність*, *псевдонезалежний* – *псевдонезалежність*, *псевдоромантичний* – *псевдоромантизм*. Основа **псевдо-** переважає у словах з оцінним компонентом, що не є термінами, на відміну від **квазі-**, сферою функціонування якої є переважно термінолексика. Основи, до яких приєднується **псевдо-**, не належать розмовній побутовій мові. Це прикметники *псевдоідейний*, *псевдоісторичний*, *псевдокласичний*, *псевдоморальний* та іменники *псевдовідкриття*, *псевдореформа*, *псевдотеорія*, *псевдонаука*, *псевдоспеціаліст*. Іноді основа **псевдо-** слугує для утворення термінолексем: *псевдогамія*, *псевдонім*, *псевдоскаляр*, *псевдосуфікс*, *псевдовектор*, *псевдотуберкульоз*. Як видно з наведених прикладів, обидві основи не поєднуються з розмовною побутовою лексикою і не втрачають «нальоту» книжності [2, с. 136 – 147].

Так, в українській мові вживаються як рівноправні слова *квазінаука*, *псевдонаука*, *лженаука* зі значенням «несправжня наука»; *квазіспеціаліст*, *псевдоспеціаліст*, *лжеспеціаліст* — «несправжній спеціаліст». Напр.: *Алхімія була оголошена квазінаукою* (Із журналу); *Від цього, правда, потерпіли деякі псевдонауки, як от історія літератури й інші...* (В. Підмогильний); *Кібернетику, правда, оголосили лженаукою, але поскільки накопичена інформація зникла невідомо-куди, дозволили*

(А. Крижанівський). Спільнокореневі утворення досить виразно ілюструють значеннєвий потенціал цих префіксоїдів. Семантика твірних іменників не відіграє вирішальної ролі у їхньому виборі [1, с.70].

Іменники, з якими сполучаються префіксоїди **квазі-**, **псевдо-**, **лже-**, характеризуються різноманітністю своїх значень: це здебільшого назви суспільно-політичних, мистецьких та інших течій, напрямів, понять ідеологічної сфери (*квазіпатріотизм, псевдоісторизм, псевдомистецтво, псевдоромантизм*), зрідка – назви осіб та абстрактних понять (*квазізірка, псевдотеоретик, псевдосвідок, псевдотлумачення*). Іменники, утворені за допомогою префіксоїдів **квазі-**, **псевдо-**, **лже-**, становлять дві тематичних групи:

1. Назви осіб за суспільно-політичною належністю: *квазімарксист, псевдомарксист; квазісоціаліст, псевдосоціаліст, лжесоціаліст; псевдобільшовик; лжепартієць*.

2. Назви суспільно-політичних, наукових, літературних, мистецьких напрямів, течій, понять: *квазімарксизм, псевдомарксизм, лжемарксизм, псевдокласицизм, лжекласицизм, псевдореалізм, лжегуманізм, псевдокультура, псевдомораль, псевдонародність*. Напр.: *Юрій Богуцький зауважив, що псевдокультура як явище, її низькопробні зразки ганьблять нашу державу в світі (Із газети); Надзвичайно вимогливо ставився М. Рильський до запозичень: «гнати мітлою треба всякі мовні виверти, манірну псевдонародність...» (Із журналу).*

На сполучуваності префіксоїдів з іменниками відбивається їхня генетична неоднорідність. Іншомовні префіксоїди **квазі-**, **псевдо-** виявляють більшу сумісність з генетично одноплановими основами й обмежено сполучаються з іменниками слов'янського походження: *квазінаука, псевдонаука*. Напр.: *Хіромантія, або визначення долі за лініями на долоні, – псевдонаука й забобон (Із газети)*. Префіксоїд **лже-** приєднується переважно до слов'янських імен, пор.: *лженаука, лжепророк, лжевчення, лжесвідок, лжемудрість*. Однак має досить широкі можливості сполучуваності з іменниками іншомовного походження, пор.: *лжетеорія, лжемистецтво, лжедемократія, лжеінформація*. Напр.: *Завзятий сутяжник, Лукашевич мав навіть придворного лжесвідка, що звався по-вуличному Брень (М. Рильський); Вчення Павлова до цього часу є гострішою зброєю проти численних ідеалістичних лжетеорій (Із журналу)*.

Префіксоїди, за допомогою яких утворюються іменники зі значенням несправжності, широко використовували в спеціальному термінологічному вжитку. Однак сфери їхнього використання певною мірою розмежовані: **квазі-** характерний для фізичної та лінгвістичної термінології: *квазіімпульс, квазіморфи*, напр.: *Квазіморфи можуть виступати як одиниці, паралельні службовому морфу (Із підручника); псевдо- вживається в мові біології та геології: *псевдовірус, псевдогусінь*, напр.: *Личинки метеликів називають гусінню, а личинки пильщиків – псевдогусінню (К. Шмиговський)*.*

Основною сферою використання префіксоїда **лже-** є природнича термінологія: *лжеакація, лжеапельсин, лжетичинка*, напр.: *Багато в Софіївці також лжеакацій, ільмових тополь, верб (По заповідних місцях України); Однією з ланок боротьби проти шкідників і хвороб... є впровадження у виробництво ... препарату фентиураму для обробки насіння на кукурудзообробних заводах проти хвороб і ґрунтових шкідників – дротяників та лжедротяників (Із журналу)*. Найвищою продуктивністю відзначається словотвірний тип із префіксоїдом **псевдо-**.

Кількісне зростання префіксальних утворень пов'язане насамперед із чинниками екстралінгвального характеру, пошуками нових номінативних та експресивних одиниць. Поширення неолексем із префіксоїдами **квазі-**, **псевдо-**, **лже-** зумовлене оцінним характером висловленого, зосередженням уваги на суспільних негативах, бажанням дати найзагальнішу нищівну характеристику чомусь, комусь, не заглиблюючись у конкретні причини соціальних негараздів.

Отже, специфіка категорії несправжності виявляється насамперед у тому, що префіксоїди назалежно від значеннєвого контексту твірних іменників, крім основного, предикатного виражають ще й оцінне значення. Вживання цих префіксоїдів залежить від функційно-стильових характеристик іменників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпояско О. К. Синонімія інтернаціональних та українських префіксів / О. К. Безпояско // Мовознавство.—1979. – № 6. –С. 66–70.
2. Клименко Н. Ф. Диференційні та інтеграційні процеси в лексиці та словотворенні сучасної української мови / Н. Ф. Клименко // Мовознавство. – 2008. – № 2–3. – С. 136–147.
3. Словник іншомовних слів / За ред. Л. Пустовіт. – К.: Довіра, 2000. – 1017 с.
4. Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. – К., 1974.
5. Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. – К., 1985.
6. Словник української мови. В 11 т. – К., 1970 – 1980.

7. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття: (На матеріалі мови засобів мас. інформації) / О. А. Стишов. – [2-ге вид., переробл.]. – К.: Пугач, 2005. – 388 с.
8. Український радянський енциклопедичний словник / За ред. А. В. Кудрицького: У 3 т. – К., 1986 – 1987.
9. Українсько-латинсько-англійський медичний тлумачний словник / За ред. Л. І. Петрух та О. Павловського: У 2 т. – Львів, 1995. – Т. 1–2.

Volodymyr Oleksenko

New lexical units with the meaning of falsity in modern Ukrainian

The article analyzes the word-formation category of falsity in the view of its realization in the newly built lexical units with prefixoids «quasi-», «pseudo-» and «non-» denoting both chief, predicative and evaluation meaning, regardless the meaningful context of the derivating nouns.

Key words: the category of falseness, neolexeme, prefixoid, word-building type, formant.

Інна Беркешук

ЧИННИКИ СЛОВОТВОРЧОЇ ПОВЕДІНКИ НАЗВ МЕТАЛІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У пропонованій розвідці проаналізовано чинники словотворчої поведінки назв металів у сучасній українській літературній мові. З'ясовано, що на словотворчу спроможність назв металів впливають мовні та позамовні чинники. Деякі з них пов'язані з високою продуктивністю твірного, а окремі, навпаки, сповільнюють утворення дериватів.

Ключові слова: чинники, словотворча поведінка, назви металів, твірне слово, дериват.

Новим етапом у дослідженні сучасного українського словотвору є вивчення сукупностей дериватів, об'єднаних спільністю твірної основи, тобто аналіз дериваційної спроможності слів, що належать до різних частин мови, що зумовлено зміщенням уваги дослідників з дериваційного форманта на твірну основу (твірне слово) як на чинник типології. Цей підхід згодом дістав назву основоцентричного [3]. Метою основоцентричного напрямку є опис дериваційного потенціалу різних класів твірних лексем, з'ясування лінгвальних та екстралінгвальних чинників, які детермінують їхню словотворчу здатність.

У сучасній українській мові функціонує група іменників, які позначають метали. Мовні та позамовні чинники, що впливають на дериваційний потенціал аналізованих лексем в українській мові ще не були предметом розгляду, тому ставимо за мету визначити та проаналізувати ці чинники. Беручи до уваги семантичні характеристики досліджуваних твірних, їхні структурні й функціональні параметри, проаналізуємо основні чинники, які впливають на словотворчу спроможність досліджуваної групи твірних.

Такими для назв металів є: лексична семантика; символічність значень; стилістична маркованість; синонімічність; структурна складність, похідність / непохідність; системне заміщення (надлишковість деривата за умови, що від іншого твірного утворений дериват з іншим формантом, але з тим самим значенням або його місце в лексичній системі мови заступає спільнофункціональна мовна одиниця несловотвірної структури).

Лексична семантика назв металів є продуктивною щодо назв власне металів, назви сплавів є менш продуктивними. Найбільш повно дериваційний потенціал реалізують назви *алюміній* (алюмінат, алюмель, алюмінід, алюмінон, алюмофосфат, алюмогель, алюмосилікати, алюмоферит, алюмінієвий, алюмоамонієвий, алюмокалієвий, алюмокобальтмолібденовий, алюмокремнієвий, алюмонатрієвий, алюмокельмолібденовий, алюмооксидний, алюмоплатиновий, алюмінієорганічний, алюмінотермічний, алюмінієвий, алюмініювати, алюмініувати); *залізо*1 (залізобетон, залізграфіт, залізопорфірін, залізоцемент, заліза (мн.), залізко (у 1 знач.), залізце, залізяка, залізний, залізоамонійний, залізовуглецевий, залізорудний, залізонікелевий, залізохромовий, залізоплавильний, залізопрокатний, залізоробний, залізовмісний, залізистий, залізний); *золото*1 (золотце, золотник¹, золототисячник, золотар, золотодобувач, золотошукач, золотопромисловець, золотий (у 1 знач.), золотоносний, золотосайний, золототканий, золотовмісний, золотий, золотити (у 1 знач.)); *платина* (платинат, платиніт, платиноїди, платиноз, платинотипія (спец.), платиновий, алюмоплатиновий, платинохлористоводневий, платиновмісний, платиновий, платиноподібний);